

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

PROGRAMMA KENNISKAART ARCHEOLOGIE

Clustering van groepen complex- typen naar hoofdthema's

Juli 2015

Project *Best practices* prospectie

Project Verwachtingen in lagen

Samenvatting

De groepen complextypen uit het Archeologisch Basis Register (ABR) zijn geclusterd in vier hoofdthema's. Vijf groepen uit het ABR zijn ondergebracht in het hoofdthema economie/infrastructuur en twee in het hoofdthema rituelen. De groepen bewoning (inclusief verdediging) en begraving zijn als zodanig als hoofdthema overgenomen. De hoofdthema's zijn van nut bij het beschrijven van landgebruiksmodellen en het bepalen van geschikte prospectiemethoden. Ze worden gebruikt in de projecten *Best practices prospectie* en *Verwachtingen in lagen*. Beide projecten zijn onderdeel van de *Kenniskaart Archeologie*.

1 Inleiding

In zijn reactie op de evaluatie van de Wet en het Besluit op de archeologische monumentenzorg heeft de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een aantal voorstellen gedaan die leiden tot een versterking van het bestaande archeologische stelsel. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) heeft als verbindende factor tussen beleid, wetenschap en praktijk de opdracht gekregen te zorgen voor de verwezenlijking van enkele van die voorstellen.

Een aantal van deze voorstellen is tot project uitgewerkt binnen het programma *Kenniskaart Archeologie*. De *Kenniskaart Archeologie*, een metafoor voor een samenhangend pakket van voorzieningen, heeft tot doel te zorgen voor een betere infrastructuur voor belangenafweging binnen de archeologische monumentenzorg (amz).

Binnen de projecten van het programma *Kenniskaart Archeologie* bleek het nodig de groepen complextypen uit het Archeologisch Basis Register (ABR)¹ te clusteren in vier hoofdthema's: bewoning, begraving, economie/infrastructuur en rituelen. Dit is gedaan om analyses in het kader van het project *Best practices prospectie* en het project *Verwachtingen in lagen* op meer overzichtelijke en doeltreffende wijze te kunnen uitvoeren en om te kunnen beschikken over geschikte eenheden voor het beschrijven van landgebruiksmodellen en het bepalen van geschikte prospectiemethoden. Vijf groepen uit het ABR (agrarische productie en voedselvoorziening, grondstofwinning, industrie en nijverheid, scheepvaart en infrastructuur) zijn ondergebracht in het hoofdthema economie en infrastructuur. De groepen cultus/heiligdom en depot zijn gerekend tot het hoofdthema rituelen. Voor de groepen bewoning (inclusief verdediging) en begraving was het niet nodig om te clusteren. Beide groepen vormen twee hoofdthema's in de nieuwe clustering.

In deze notitie wordt bovenstaande clustering in het kort beschreven. De clustering naar hoofdthema's biedt een werkbare indeling van de gehele prehistorie tot en met de recente tijd. Voor de gehanteerde archeologische perioden wordt verwezen naar Groenewoudt en Smit 2014.²

¹ Wit, G. de, & A. Sloos 2008: De interpretatie van archeologische waarnemingen in Archis. Een concept voor een nieuwe set complextypen, Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 165).

² Groenewoudt, B. & B.I. Smit 2014: *Archeologisch vierperioden systeem*, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

2 Archeologische hoofdthema's

I Bewoning (inclusief verdediging)

Voor het hoofdthema bewoning heeft geen clustering van twee of meer groepen complextypen uit het ABR plaatsgevonden. Dat wil zeggen, het hoofdthema bewoning is conform de groep bewoning uit het ABR. De bijbehorende complextypen zijn per archeologische periode:

Jagers, verzamelaars en eerste boeren: er worden twee complextypen onderscheiden: kamp en bewoning onbepaald.

Vroege landbouwers: in aanvulling op kamp en bewoning onbepaald worden onderscheiden de complextypen aardwerk, niet opgehoogde, individuele huisplaats en niet opgehoogde nederzetting zonder stedelijk karakter.

Late landbouwers: specifiek voor de Romeinse tijd worden als 'nieuwe' complextypen onderscheiden: castrum, castellum, burgus/wachtpost, vicus, villa en thermen. Andere nieuwe complextypen zijn: (ring)walburg, slagveld, huisterp/huiswierde, terp/wierde en nederzetting met stedelijk karakter.

Staatssamenlevingen: in aanvulling op complextypen uit de voorafgaande perioden worden de volgende complextypen onderscheiden: mottekasteel, kasteel, moated site, fort, schans, bolwerk, landweer en loopgraaf.

II Begruving

Evenals voor bewoning heeft voor het hoofdthema begraving geen clustering van twee of meer groepen uit het ABR plaatsgevonden. Het hoofdthema begraving is conform de groep begraving uit het ABR. De bijbehorende complextypen zijn per archeologische periode:

Jagers, verzamelaars en eerste boeren: het aantal complextypen is klein, naast begraving onbepaald worden alleen vlakgraven en dierengraven onderscheiden.

Vroege landbouwers: behalve begraving onbepaald, vlakgraven en dierengraven worden tot begraving gerekend: megalietgraf, grafheuvel, grafheuvelveld en vlakgrafveld.

Late landbouwers: in aanvulling op bovengenoemde complextypen worden onderscheiden brandheuvelveld, urnenveld, rijen- grafveld, kerkhof en Christelijk/joodse begraafplaats.

Staatssamenlevingen: ten opzichte van de voorafgaande drie perioden is er sprake van één nieuw complextype: terechtstellingsplaats/galgenberg.

III Economie en infrastructuur

Tot het hoofdthema economie en infrastructuur zijn vijf groepen uit het ABR gerekend: agrarische productie en voedselvoorziening, grondstofwinning, industrie en nijverheid, scheepvaart en infrastructuur. De bijbehorende complextypen zijn per archeologische periode:

Jagers, verzamelaars en eerste boeren: complextypen die het ABR rekt tot de groep agrarische productie en voedselvoorziening zijn visweer en agrarische productie en voedselvoorziening onbepaald. Onder grondstofwinning valt en vuursteenwinning, en onder industrie & nijverheid vuursteenbewerking. Verschillende typen primitieve, houten vaartuigen worden tot scheepvaart gerekend, en voordes en wegen tot infrastructuur.

Vroege landbouwers: in vergelijking tot de periode van Jagers, verzamelaars en eerste boeren is het aantal complextypen beduidend groter.

Tot de agrarische productie en voedselvoorziening worden gerekend akker, veekraal/schaapskooi, drenk-plaats/dobbe en agrarische productie en voedselvoorziening onbepaald. Ook zijn er complextypen die in relatie staan tot grondstofwinning, zoals kleiwinning, vuursteen- en zandwinning. Tot industrie & nijverheid worden gerekend metaalbewerking (non ferro), pottenbakkerij en vuursteenbewerking. Evenals in de voorafgaande periode vallen onder scheepvaart verschillende typen primitieve vaartuigen. Complextypen die voor het eerst voorkomen binnen de groep infrastructuur, zijn afwaterings-/ inundatiekanaal/ greppel/sloot, veenweg en brug.

Late landbouwers: in vergelijking met beide voorafgaande perioden zijn er binnen de groep agrarische productie en voedselvoorziening twee nieuwe complextypen: Celtic field en (moes) tuin. Binnen de groep grondstofwinning gaat het om grindwinning, kalksteen-of mergelwinning, ijzerertsminning en veenwinning (inclusief zouthoudend veen ten behoeve van zoutproductie), en binnen de groep industrie & nijverheid om glasproductie, kalkbranderij, metaalbewerking (ferro), steen- of pannbakkerij, zoutproductie, en houtskool- of kolenbranderij. Binnen de groep infrastructuur komen de volgende complextypen voor het eerst voor: kanaal, haven, kade/loswal, keersluis, duiker, dijk, strekdam, rede en scheepswerf/helling.

Staatssamenlevingen: complextypen uit de voorafgaande perioden komen eveneens in de periode van de staatssamenlevingen voor. Ook zijn er diverse nieuwe complextypen. Voorbeelden zijn: stelle/stelberg en eendenkooi (agrarische productie en voedselvoorziening), houtwinning (grondstofwinning), bierbrouwerij, windmolen, watermolen (industrie en nijverheid), vaartuig, ijzeren huid en ijzeren spanten (scheepvaart) en sluis en dok (infrastructuur).

IV Rituelen

Tot het hoofdthema rituelen zijn de volgende twee groepen uit de ABR gerekend: cultus/heiligdom en depot. De bijbehorende complextypen zijn per archeologische periode:

Jagers, verzamelaars en eerste boeren: er worden twee complextypen rituelen onderscheiden: enkelvoudig depot en meervoudig depot.

Vroege landbouwers: in aanvulling op enkelvoudig en meervoudig depot worden onderscheiden openluchtoffer- of cultusplaats, en cultus/heiligdom, onbepaald.

Late landbouwers: Nieuwe complextypen binnen de groep cultus/heiligdom zijn tempel, kerk, kapel en klooster.

Staatssamenlevingen: Ten opzichte van de vorige periode is er sprake van één nieuw complextype: synagoge/mikweh.

Colofon

Tekst:

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Eelco Rensink, Jan van Doesburg

Amersfoort, 10 juni 2015

PROGRAMMA KENNISKAART ARCHEOLOGIE

- Project *Best practices* prospectie
- Project Verwachtingen in lagen

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP Amersfoort
tel. 033 – 421 7 421
info@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl
Augustus 2014